

## **ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ГМО В УКРАЇНІ**

Значною мірою на формування законодавства у сфері біотехнологій, зокрема ГМО, в Україні вплинули зобов'язання, прийняті під впливом, ратифікованих міжнародних угод ООН, Світової організації торгівлі, Угоди про Асоціацію з ЄС.

У 2002 р. Україна приєдналася до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття.

В Україні використання ГМО досить довгий час перебувало поза законодавчого регулювання. На початку 2000-х рр. були здійснені перші спроби по розробці законопроектів у цій сфері, і тільки 31 травня 2007 р. був прийнятий Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів». У 2009 р. відповідні зміни були внесені до Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» 1991 р., «Про екологічну експертизу» 1995 р. (втратив чинність), «Про рослинний світ» 1999 р., «Про тваринний світ» 2002 р. [1].

Згідно ст. 1 Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» поняття «ГМО» означає будь-який живий змінений організм, в якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів перенесення генів, які не відбуваються в природних умовах» [2, ст. 2]. Способи подібних модифікацій повністю дублюють положення Директиви ЄС 2001/18 [3].

Ст. 16 Закону встановлює обов'язкову державну реєстрацію ГМО при ввезенні на територію України, а також при потраплянні в інше середовище [2, ст. 16]. До моменту державної реєстрації вивільнення в навколишнє середовище ГМО можливе тільки з метою державної апробації (випробувань) [2, ст. 13]. У державних реєстрах ГМО, реєструються: 1) сорти сільськогосподарських рослин і породи тварин, створені на основі ГМО; 2) ГМО джерела харчових продуктів; 3) ГМО джерела кормів. Державна реєстрація здійснюється строком на 5 років на безкоштовній основі [2, ст. 14].

На виконання цієї норми 18.02.2009 постановою Уряду затверджено Порядок державної реєстрації ГМО косметичних і лікарських засобів, які містять ГМО або отримані з їх використанням [4], обов'язок ведення реєстру та забезпечення до нього публічного доступу покладено на Міністерство охорони здоров'я. 12.10.2010 затверджено Порядок державної реєстрації ГМО-джерел харчових продуктів, кормів, кормових добавок та ветеринарних препаратів, які містять такі організми або отримані з їх використанням, ведення якого покладено на Державну ветеринарну фітосанітарну службу України [5]. При цьому «станом на вересень 2016 р. в Україні не зареєстровано жодного продукту, який містить ГМО, хоча за неофіційними даними ГМО-продукти знаходяться в широкому обігу на території держави» [6].

Рішенням РНБО «Про біологічну безпеку України» від 27.02.2009 одним із «пріоритетних завдань було визначено здійснення заходів щодо ефективної організації систем біобезпеки держави, протидії біотероризму, захист населення від безконтрольного та протиправного розповсюдження ГМО, збереження здорового та безпечного природного середовища» [7].

Законодавство України, що регулює порядок використання ГМО також включає цілий ряд підзаконних нормативно-правових актів, серед яких:

- Питання про маркування сільськогосподарських товарів, виготовлених з використанням ГМО (Постанова Кабміну від 21.11.2007) [8];
- Порядок видачі дозволу на проведення державної апробації (випробування) ГМО у відкритій системі (Постанова Кабміну від 02.04.2009) [9];
- Порядок видачі дозволу на транзитне переміщення незареєстрованих в Україні ГМО (Постанова Кабміну від 28.04.2009) [10];
- Деякі питання проведення апробації (випробування) та реєстрації ГМО сортів сільськогосподарських рослин (Постанова Кабміну від 23.07.2009) [11];
- Перелік харчових продуктів, щодо яких здійснюється контроль вмісту ГМО (наказ МОЗ України від 09.11.2010) [12];
- Критерії оцінки ризику потенційного впливу генетично модифікованих організмів на навколишнє природне середовище (наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 07.02.2011) [13];
- Положення про мережу випробувальних лабораторій з визначення вмісту ГМО в продукції (Постанова Кабміну від 11.07.2013) [14];
- Положення про науково-методологічний центр з питань випробувань ГМО (Постанова Кабміну від 11.07.2013) [15] та ін.

28.02.2019 був прийнятий Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», у якому проголошено, що «в Україні створюється національна система біологічної

безпеки, метою якої є забезпечення захисту населення від безконтрольного та протиправного поширення ГМО» [16].

27.06.2014 Україна уклала Угоду про асоціацію з ЄС, в рамках якої взяла на себе зобов'язання, поряд з іншим, привести сферу регулювання обороту ГМО у відповідність до вимог Співтовариства. Згідно ст. 361 Угоди співробітництво України і ЄС направлено «на збереження, захист навколишнього середовища, захист здоров'я, у тому числі у сфері ГМО в цілому і в сільському господарстві зокрема». У Додатку XXIX до Глави 6 Розділу V Угоди передбачено механізм зближення Законодавства ЄС і України у сфері ГМО [17].

Так положення Директиви № 2001/18/ЄС від 12.03.2001 [3] про навмисне вивільнення у навколишнє середовище ГМО повинні бути імплементовані в Україні протягом 2 років з дати вступу в силу Угоди, а саме про те, що:

- встановлено система перевірки несанкціонованих ГМО;
- ліквідовано маркери стійкості до антибіотиків у ГМО, розміщених на ринку;
- встановлено процедура попереднього повідомлення про вивільнення ГМО та оцінки ризиків;
- створено реєстр місць вивільнення ГМО у відкритому доступі;
- встановлено процедура консультацій з громадськістю;
- встановлено процедура повідомлення про вивільнення ГМО;
- забезпечено маркування і упаковка продуктів, що містять ГМО;
- забезпечено конфіденційність інформації і прав інтелектуальної власності.

Положення Директиви № 2009/41/ЄС від 06.05.2009 [18] про використання генетично модифікованих мікроорганізмів в замкнутій системі повинні бути імплементовані протягом 3 років з дати вступу в силу Угоди, а саме про те, що:

- встановлено класифікація ГММ і система оцінки ризиків;
- встановлено процедура повідомлення;
- встановлено план дій у надзвичайних ситуаціях;
- встановлено система забезпечення конфіденційності.

Крім того передбачається, імплементувати в Україні норми:

- Рекомендації Комісії ЄС від 23.07.2003 щодо принципів розвитку національних стратегій і кращих практик з метою забезпечення співіснування ГМ-зернових і традиційного органічного виробництва (фермерства);

- Регламенту ЄС № 1829/2003 щодо подачі для затвердження нових ГМ-продуктів харчування і кормів, повідомлення про існуючі продукти і випадковому або технічно неминучий наявності ГМ-матеріалу в результаті позитивної оцінки ризику.

Планується, що законодавство у сфері ГМО буде включено в комплексну стратегію України і ЄС про сприяння торгівлі, передбачену п. 4 ст. 64 Угоди. Так планується приведення у відповідність термінології українського законодавства і законодавства ЄС у сфері ГМО.

Важливо відзначити, що в Україні передбачена цивільна, дисциплінарна, адміністративна та кримінальна відповідальність за недотримання норм у сфері ГМО.

Однак, дана відповідальність, по-перше, є мізерною, і не відповідає розміру і характеру шкоди, яка може бути заподіяна у зв'язку з використанням ГМО. Згідно ст. 90-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення за недотримання правил у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, нових штамів мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій передбачений штраф у розмірі 5-8 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (85–136 грн), для посадових осіб 7–10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (119–170 грн) [19, ст. 90-1]. Ст. 326 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за порушення правил поведінки з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами, в разі, якщо це створило загрозу життю людей (штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи до 2 років, або обмеження волі до 3 років), призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків (обмеження або позбавлення волі до 5 років) з позбавленням права обіймати певні посади до 3 років [20, ст. 326].

По-друге, ані в Кодексі України про адміністративні правопорушення, ані в Кримінальному кодексі України не закріплено положень щодо правопорушень про введення в обіг незареєстрованих ГМО.

По-третє, на практиці розслідування подібних правопорушень не проводиться і відповідно до відповідальності порушники не залучаються.

Підсумовуючи вищевказане, треба наголосити, що на сьогоднішній день в Україні існує певна база нормативно-правових актів щодо культивування ГМО. Вони носять розрізнений характер, що дає підстави вважати про відсутність дійової системи правового регулювання обігу ГМО.

Аналізуючи національне законодавство, хочеться наголосити, що відсутня чітка регламентація, якими органами здійснюється контроль за виробництвом, переробкою, реалізацією продукції, що містить ГМО, самих ГМО тощо та не визначенні повноваження цих органів. Це приводить до того, що порушення у сфері культивування і обігу ГМО на сьогодні не контролюються і залишаються безкарними. Існують певні законодавчі прогалини щодо правового регулювання транспортування і утилізації ГМО, а також щодо відповідальності у сфері культивування генетично модифікованих

організмів, що приводить до появи умов для розвитку так званого «чорного ринку» ГМО.

Виходячи з цього постає питання нормативно-правового регулювання порядку їх застосування для створення стабільної системи біологічної безпеки громадян України та подальшого вдосконалення і адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу.

### **Список використаної літератури**

1. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» : Закон України від 19.03.2009. *Голос України*. 09.04.2009. № 64.
2. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007. *Голос України*. 21.06.2007. № 108.
3. Directive 2001/18/ECdd. 12.03.2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC. *Official Journal L*. 106. 17.04.2001. P. 0001–0039.
4. Про затвердження Порядку державної реєстрації косметичних та лікарських засобів, які містять генетично модифіковані організми або отримані з їх використанням : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2009 № 114. *Урядовий кур'єр*. 26.02.2009. № 35.
5. Питання забезпечення реалізації статті 7 Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2010 № 919. *Урядовий кур'єр*. 20.10.2010. № 195.
6. Лапа В. В Україні не зареєстровано жодного генетично модифікованого сорту, однак на ринку така продукція присутня. 20.09.2016. URL: [http://www.consumer.gov.ua/News/418/Volodimir\\_Lapa\\_V\\_Ukraini\\_ne\\_zareestrovano\\_zhodnogo\\_genetichno\\_modifikovanogo\\_sortu\\_odnak\\_na\\_rinku\\_taka\\_produktsiya\\_prisutnya](http://www.consumer.gov.ua/News/418/Volodimir_Lapa_V_Ukraini_ne_zareestrovano_zhodnogo_genetichno_modifikovanogo_sortu_odnak_na_rinku_taka_produktsiya_prisutnya) (дата звернення: 11.11.2019).
7. Про біологічну безпеку України: Рішення РНБО від 27.02.2009. URL: [zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0003525-09](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0003525-09) (дата звернення: 11.11.2019).
8. Питання маркування сільськогосподарських товарів, вироблених із застосуванням генетичномодифікованих організмів : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2007. № 1330. *Офіційний вісник України*. 2007. № 89. С. 13. Ст. 3254.
9. Порядок видачі дозволу на проведення державної апробації (випробування) генетично модифікованих організмів у відкритій системі : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2009. № 308. *Офіційний вісник України*. 2009. № 24. С. 129. Ст. 810.
10. Порядок видачі дозволу на транзитне переміщення не зареєстрованих в Україні генетично модифікованих організмів : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.2009. № 423. *Офіційний вісник України*. 2009. № 33. С. 92. Ст. 1139.
11. Деякі питання проведення апробації (випробування) та реєстрації генетично модифікованих організмів сортів сільськогосподарських рослин : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2009. № 808. *Офіційний вісник України*. 2009. № 59. С. 154. Ст. 2071.
12. Перелік харчових продуктів, щодо яких здійснюється контроль вмісту генетично модифікованих організмів : Наказ МОЗ України від 09.11.2010. № 971. *Офіційний вісник України*. 2010. № 98. С. 109. Ст. 3506.

13. Критерії оцінки ризику потенційного впливу генетично модифікованих організмів на навколишнє природне середовище : Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 07.02.2011. № 36. *Офіційний вісник України*. 2011. № 17. С. 52.
14. Положення про мережу випробувальних лабораторій з визначення вмісту генетично модифікованих організмів у продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2013. № 700. *Офіційний вісник України*. 2013. № 76. С.171. Ст.2820.
15. Положення про науково-методологічний центр з питань випробувань генетично модифікованих організмів : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2013. № 701. *Офіційний вісник України*. 2013. № 76. С. 173. Ст. 2821.
16. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р. : Закон України від 28.02.2019. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 16. Ст.70.
17. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. С. 290.
18. Directive 2009/41/EC dd. 06.05.2009 on the contain eduse of genetically modified micro-organisms. *OJ L* 125. 21.5.2009. P. 75–97.
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
20. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Голос України*. 2001. № 107.